

Ana Nešić Tomašević¹

Univerzitet u Novom Sadu

Fakultet tehničkih nauka

Branislav Filipović²

Visoka škola strukovnih studija

za obrazovanje

vaspitača i trenera u Subotici

Originalni naučni rad

UDK 316.462:316.42 Bauman Z.

316.323.6:316.48 Bauman Z.

Primljen: 18.4.2025.

Prihvaćen: 6.9.2025.

DOI: <https://doi.org/10.2298/SOC2503432N>

GLOBALNE MOĆI I LOKALNI KONFLIKTI: IDENTITET I PROSTOR U SVETLU BAUMANOVE KRITIKE KAPITALIZMA

Global Power Structures And Local Conflicts: Identity And Spatial Dynamics In Bauman's Critique Of Capitalism

APSTRAKT: Rad se bavi analizom savremenih identitetskih i prostornih sukoba kroz sociološku perspektivu Zigmunta Baumana, sa posebnim osvrtom na izraelsko-palestinski konflikt, kao studiju slučaja prostorno uslovljenog konflikta. Polazeći od Baumanove teorije fluidne modernosti, identiteta, kapitalizma i globalizacije, rad istražuje kako neoliberalni kapitalizam i globalna politika moći oblikuju kulturne identitete, teritorijalne tenzije i društvene isključivosti. Korišćenjem kvalitativne metodologije, prvenstveno teorijske analize i kritičkog diskursa, tekst povezuje Baumanovu dijagnozu modernosti sa savremenim izraelsko-palestinskim sukobom, tretirajući ga kao paradigmatički primer globalnih nejednakosti. Cilj istraživanja jeste ukazivanje na to kako se globalni procesi kapitalističke preraspodele moći reflektuju kroz lokalizovane konflikte i identitetske narative. Istraživački doprinos ogleda se u interpretativnoj primeni Baumanovih koncepata na aktuelnu geopolitičku realnost, čime se obogaćuje razumevanje društvene dinamike savremenih sukoba i doprinosi kritičkoj teoriji globalizacije, identiteta i društvene patnje.

KLJUČNE REČI: Zigmunt Bauman, identitet, globalizacija, kapitalizam, fluidna modernost, prostorni ratovi, izraelsko-palestinski konflikt

ABSTRACT: This study analyzes contemporary identity and spatial conflicts through the sociological perspective of Zygmunt Bauman, with a particular focus on the Israeli-Palestinian conflict as a case study of a spatially conditioned social conflict. Drawing on Bauman's theories of liquid modernity, identity, capitalism

1 ana.nesic@uns.ac.rs; ORCID: 0000-0002-8386-4669

2 branislavfilipovic@vsovsu.rs

and globalization, the analysis investigates how neoliberal capitalism and global power structures shape cultural identities, territorial tensions, and patterns of social exclusion. Employing a qualitative methodology based on theoretical analysis and critical discourse, the study connects Bauman's diagnosis of modernity with the Israeli-Palestinian case, treating it as a paradigmatic example of global inequality. The primary aim is to highlight how global processes of capitalist redistribution of power are manifested in localized conflicts and identity narratives. The paper's contribution lies in the interpretative application of Bauman's concepts to a current geopolitical reality, thereby enriching the understanding of the social dynamics of contemporary conflict and advancing critical sociological theory on globalization, identity, and social suffering.

KEYWORDS: *Zygmunt Bauman, identity, globalization, capitalism, liquid modernity, space war conflicts, Israeli-Palestinian conflict*

Uvod

U savremenom svetu obeleženom globalizacijom, ekonomskom nejednakošću i identitetskim krizama, teorijsko nasleđe Zigmunta Baumana (Zygmunt Bauman) nudi dragocen alat za razumevanje složenih društvenih procesa. Njegova analiza odnosa između kapitalizma, identiteta i prostora omogućava dublje sagledavanje savremenih konflikata, među kojima izraelsko-palestinski sukob zauzima posebno mesto. U ovom radu se, oslanjajući se na Baumanovu teoriju „fluidne modernosti“, razmatraju načini na koje se društvene nepravde, prostorna segregacija i identitetski narativi prepliću u savremenim geopolitičkim praksama. Među analitičkim kategorijama koje Bauman koristi u interpretaciji dinamike društvene svakodnevice izdvajaju se ključni pojmovi poput identiteta, kapitalizma, prostora i globalizacije. Ipak, njegova teorijska refleksija o ovoj fenomenologiji prevazilazi navedene okvire, oblikujući kompleksan i obuhvatan misaoni sistem.

Identitet u savremenoj sociološkoj misli: Bauman između postmoderne i fluidnosti

Zygmunt Bauman je u svojim radovima veliku pažnju posvetio problemu identiteta, razvijajući i oblikujući misao koja je na neki način oslikavala i njegovu ličnu priču. Životna priča Baumana je veoma slojevita i puna obrta i promena. Naime, kao mlad čovek u Poljskoj, u kojoj je rođen davne 1925. godine, rano se suočio sa egzistencijalnim problemima, te se 1939. sa porodicom preselio u Sovjetski Savez gde je radio različite poslove u civilnoj i vojnoj službi. Vrativši se u Poljsku, predano je radio na svom obrazovanju, studijama sociologije i filozofije, pa je od 1954. radio na Univerzitetu u Varšavi kao predavač. Kako je u tom periodu bilo izuzetno turbulentno, naročito u zemljama istočnog bloka, Bauman se sa porodicom 1971. godine preselio u Englesku, gde je veoma produktivno

pisao i radio. Pored razmišljanja o istorijskim aspektima razvoja različitih vidova identiteta, Bauman se bavio i promenama u ličnim identitetima u savremenom potrošačkom društvu, za koje smatra da tendenciozno zadire u sfere ličnog, i da ga sa namerom oblikuje i menja. Svoja shvatanja o problematici identiteta Bauman je sažeo i precizirao u razgovoru s Benedetom Vekijem (*Benedetto Vecchio*) koji je 2004. godine objavljen kao zasebna knjiga pod naslovom *Identitet* (*Identity*, 2004). U knjizi *Misliti sociološki* (*Thinking Sociologically*, Bauman&May 2019) posmatrao je različite aspekte ličnih i grupnih identiteta, kao i njihove međusobne odnose. Jedna od knjiga u kojoj se takođe bavio pitanjima identiteta sa aspekta postmoderne jeste *Život u fragmentima: ogledi o postmodernoj moralnosti* (*Life in Fragments. Essays in postmodern morality*, 1995).

Traganje za razumevanjem složnog pojma identiteta Bauman počinje naslanjajući se na socijalnu misao Dejvida Hjuma (David Hume) koji definiše identitet kao svesnost subjekta o kontinuitetu sopstvenog postojanja, dok psiholog Erikson (Erik Erikson) uvodi pojam identiteta u psihologiju ličnosti (reč identitet je latinskog porekla i u antičkom latinskom postoji reč *idem* u značenju „isto“ i pridev *identidem* u značenju „ponovljeno“). Pored Eriksona, objašnjenju identiteta su doprineli brojni naučnici, a vredno je pomenuti i Dejvida Rismana (David Riesman), Gordona Olporta (Gordon Allport) i Roberta Mertona (Robert Merton). U američkoj sociološkoj misli istakla se ideja interakcionista, čiji je najpoznatiji predstavnik Erving Gofman (Erving Goffman). Ovaj teorijski pristup je zasnovan na razmatranju odnosa pojedinca sa društvenom sredinom, a Gofman koristi pojam identiteta da bi analizirao različite forme i situacije interakcije društveno stigmatizovanih ili diskreditovanih pojedinaca sa ostalim, „normalnim“ ljudima (Gofman, 2009).

Baumanova potraga za objašnjenjem identiteta je bila zasnovana na filozofskim postavkama, ali i psihološkim, razvojnim paradigmatama. Pristupajući identitetu sa aspekta postmoderne, Bauman je akcentovao, pre svega, vreme trajanja i svrhu korišćenja, koje se svode na kratkotrajnost i jednoznačnost upotrebe. Postmoderna neguje promene kao imperative i promene kao nepostojanje stabilnosti i izvesnosti, što i jeste pokazatelj sadašnjeg vremena, a posebno prostora. U takvom pristupu objašnjenje identiteta je uvek zasnovano na rezultanti interakcija i unutrašnjeg i spoljašnjeg prepoznavanja i definisanja i nikako ga nije moguće jednostrano definisati, jer se nikada ne radi o unilateralnom pojmu. Sociološko shvatanje identiteta može se sagledati kroz značenje dve teorijske paradigme: simboličkog interakcionizma, koji apostrofira refleksivnost i poststrukturalizma, čija osnovna paradigma je moć. Zajednički imenitelj oba pristupa je zapravo socijalni konstruktivizam (Callero, 2003). Iz perspektive socijalnog konstrukcionizma, identitet se shvata kao skup kulturnih reprezentacija koje se oblikuju kroz obrasce mišljenja, izražavaju se jezikom i ponašanjem, te se ostvaruju u svakodnevnim praksama i načinima života, prevazilazeći okvir individualnog iskustva. Konstrukcije kategorija identiteta predstavljaju zajedničke kulturne resurse koje i drugi prepoznaju. Pitanje identiteta u kontekstu društvenih struktura, sa polaznom osnovom da se identitet formira u društvenim procesima u kojima se i održava i modifikuje, podrazumeva uverenje da su koncepcije identiteta uvek deo širih shvatanja

stvarnosti, a teorije o identitetu uvek su usađene u šire interpretacije stvarnosti (Berger and Luckmann, 2016). Šijaković smatra da se pitanje identiteta može posmatrati kroz iskustvo identiteta kao ontološkog stanja i identiteta kao socijalno-diskurzivne konstrukcije (Šijaković, 2013). Identitet kao ontološko stanje zasnovan je na prisustvu transcendencije i rezultat je nasleđa i tradicije, a identitet kao socijalno-diskurzivna konstrukcija rezultat je samokonstituišuće intencionalne svesti.

Unutar tradicije simboličkog interakcionizma, naročito unutar savremenije paradigme koja predstavlja strukturalni simbolički interakcionizam, identitet se shvata kao izraz društvene strukture, a on dalje svojom strukturom proizvodi i oblikuje socijalno ponašanje (Stryker and Burke, 2000). Gofmanov pristup polazi od mikrosociološke analize svakodnevnog života kao konteksta formiranja identiteta i pravi razliku između „virtuelnog“ i „aktualnog“ društvenog identiteta, kao i između tri shvatanja pojma ličnog identiteta – kao jedinstvenost pojedinca zahvaljujući nekom karakterističnom obeležju, kao jedinstvene kombinacije životnih datosti i kao suštine samog pojedinčevog bića (Gofman, 2009). Naslanjajući se na postojeća stanovišta, Bauman razmatra problem identiteta sa iskustveno-životnog stanovišta i dubinskog uvida u poznate teorijske koncepte. U fluidnom društvu, kako kaže Bauman, čovek je neprestano zaintrigiran različitim identitetima, „recikliranjem“ postojećih identiteta, opterećenjima potrošačkog mentaliteta i brzim promenama objekata potrošnje. Baumanovo shvatanje o ulozi identiteta se tokom vremena promenilo i on se značajno distancirao od pojma postmoderne, ne odbacujući viđenje promene, samo osmišljajući novi naziv za savremenost: fluidna modernost (*liquid modernity*).

Posebno mesto u analizama Bauman poklanja nacionalnom identitetu, koji nastaje u socijalnom okruženju, često tradicionalnih društava, a potkrepljen je unutrašnjim socijalnim potrebama svakog čoveka. Razmišljanja o identitetu formirala su se u uslovima velikih društvenih promena, u naporu premošćavanja jaza između činjeničnog i poželjnog stanja stvari. Pretpostavka postojanja nacije u modernom svetu je u stalnom preispitivanju, opterećena procesima globalizacije, neoliberalnog kapitalizma i problemima koji se stvaraju ili su već nastali. Bauman u svom razmišljanju razmatra kompleksne odnose između nacionalizma i nacionalne države te odnos ili pritisak nacionalnog identiteta prema ličnom identitetu. Pitanje nacionalnog identiteta je veoma složeno i podleže stalnim procesima arbitraže i osporavanja jer je, na globalnom nivou, izložen pritiscima koji se manifestuju kroz različite aspekte globalizacije, konzumerizma i nestabilnosti. Prebacivanje identiteta sa socijalnog na individualno polje, polje prisilnih i trenutnih izbora predstavlja jedan od ključnih problema savremenog sveta. Bauman navodi da se određene dubinske povezanosti često zamenjuju za brojnije, a slabije i uglavnom površne povezanosti, koje su lako zamenljive i podložne pritiscima. Takođe, Bauman smatra da je u današnjem trenutku veoma teško održati trajnije vrednosti koje bi mogle da budu orijentir delovanja (Bauman and May, 2019). Posebno se to odnosi na pripadnike takozvane, po Baumanu, potklase, odnosno ljudi sa siromašnog pola društvene lestvice koji nemaju ni prava ni mogućnosti izbora i koji ne potpadaju pod postojeću modernost. Pošto ekonomska realnost zapravo određuje i pristup društvenim

resursima, ona istovremeno određuje i mogućnost izbora. Kako u postojećim okvirima društvene anomalije ne postoje stabilni orijentiri delovanja, potraga za novim vrednostima otežana je objektivnim mogućnostima i subjektivnim ograničenjima. Bauman smatra da se povećanjem nesigurnosti i nestabilnosti stvaraju okviri fluidne modernosti, koja uslovljava nesigurnost identiteta i nepovoljno deluje na društvene odnose, donoseći korist isključivo određenim delovima društvene zajednice.

Globalizacija, kapitalizam i anticipacija bliskoistočne netrpeljivosti

Bauman je, posmatrajući savremena dešavanja, a kroz analitiku savremenog društvenog procesa globalizacije, protivrečnosti kapitalizma i političku upotrebu nasleđa Holokausta, u teorijskom smislu anticipirao nastavak bliskoistočne etnonacionalne netrpeljivosti kojoj je, kao intelektualac i od 1968. do 1971. godine građanin Izraela, svedočio za vreme svog plodnog istraživačkog života. S obzirom da govorimo o istraživaču koji je jasno dijagnostikovao negativne dimenzije globalizacije, ne bez razloga prepoznat kao autor trajno opredeljen ka izučavanju *društvene patnje* (Schutz, 2007), Baumanova teorijska infrastruktura deluje kao adekvatan eksplanatorni model za recentne konflikte između izraelske i palestinske zajednice koji su počeli 7. oktobra 2023. godine napadom Hamasa³ na teritoriju južnog Izraela.

Kontinuirana analiza strukture i središnjih institucija modernosti dovela je Baumana do zaključka o gotovo presudnoj važnosti društvenih procedura isključenja (Drugog), pri čemu je tipično zapadnjačka racionalnost moderne epohe rezultira postepenim isključenjem humanosti, te verovatno nećemo pogašiti ukoliko ovakav teorijski model savremenosti postavimo kao adekvatno polazište za razumevanje mehanizama na osnovu kojih bliskoistočna netrpeljivost trajno obeležava globalni tok istorije. Baumanovo razumevanje globalizacije kao nove znakovnosti društvenih raskola predstavlja jedan od socioloških načina na koje se može razumeti neprestanost šizmogeneze palestinsko-izraelskog tipa. Suprotno tehnokratskom optimizmu i umirujućim predviđanjima, Bauman biva uveren da je globalizacija proces od direktnog značaja za obnovu militantne „opsesije teritorijom“ (Bauman, 2001), te da je u pitanju pojava koja, uz rastuću snagu politike prekarizata, ima udela u obnovi ratova, političke netrpeljivosti i, uopšte uzev, fukoovskih obreda izopštenja.

Podrazumeva se da čitanje izraelsko-palestinskog sukoba pomoću Baumanovih istraživačkih koncepata predstavlja jedan u nizu interpretativnih modusa čiji se cilj ne ogleda u stereotipnoj indukciji o zaraznom i neizlečivom fundamentalizmu zemalja Bliskog Istoka: ne zanemarujući latenciju paternalističke samodovoljnosti naučnog objašnjenja, koje i ne toliko retko preuzima funkcije „sprege društvenog poretka“ (Rancière, 2010:142), kritička analiza diskurzivne geografije izraelsko-palestinskog rata se ne sprovodi samo

3 „Hamasa“ (skraćeno od: „*Harakat al-Muqāwamah al-Isłāmiyyah*“) je palestinska vojna i politička organizacija.

sa ciljem razumevanja opšte krize modernosti, koliko sa ciljem razumevanja konflikta kao odjeka delovanja društvenih procesa koji su karakteristični za veći deo sveta, a koji kroz specifikum geografsko-prostorne konkretnosti dovode do drugačijih društvenopolitičkih konstelacija. Uprkos tome što je Bauman u istraživačkom radu neretko koristio poetski ili literarni diskurs (Blackshaw, 2005; Tester, 2004) i bivao manje oslonjen na tradicionalnu sociološku metodologiju i striktnost disciplinarnog kanona (Jacobsen, 2017; Nijhof, 1998), relativno neuobičajen autorski jezik ovog naučnika poslužio je konstituciji specifične sociološke perspektive koju određeni kritičari nazivaju „metaforičkom imaginacijom“ (Jacobsen, 2013), a koja je nedvosmisleno pomogla da dodemo do čvrstih, „koherentnih sinteza tamo gde vlada kompleksnost, jasnih uvida tamo gde vlada konfuzija i analitičkog reda tamo gde vlada ambivalentnost“ (Jacobsen, 2013: 213). Uprkos kritičkim tumačenjima njegove teorije u kategorijama epistemološkog redukcionizma, pogotovo onog dela koji se tiče ekonomije i „opisnih generalizacija o modernosti [...] fluidnosti i globalizaciji“ (Rattansi, 2017: 11), dubinsko razumevanje načina na koje se stvaraju, kreću i menjaju društvene strukture modernog doba i pružanje socioloških odgonetki na pitanja „šta nam se u društvenom svetu događa, i zašto“ (Jacobsen, 2017:2) razlozi su zašto Baumanove koncepcije možemo podvrgnuti empirijskoj operacionalizaciji u kontekstu aktuelne obnove izraelsko-palestinskog konflikta.

Prostorni ratovi i identitetske borbe: Izraelsko-palestinski konflikt u Baumanovom teorijskom ključu

Zigmunt Bauman uvodi pojam „prostornog rata“ kako bi ukazao na proces proizvodnje prostora kao izraz političke i ekonomske moći. Prostor se u tom kontekstu oblikuje prema interesima dominantnih aktera, čime se (pre svega) gradovi nastoje standardizovati i uklopiti u određeni ideološki okvir. Ovakva proizvodnja prostora ograničava mogućnosti za alternativna značenja, upotrebe i oblike prostornog delovanja.

Uzimajući u obzir recentnu materijalnost političkog iskustva odnosa između Palestine i Izraela, deluje smislena Baumanova pretpostavka o opštem paradoksu globalne prevlasti „fluidnih“ životnih praksi koje u isto vreme pospešuju ili, barem, ne isključuju tradicionalne sheme društvenopolitičkog delovanja za teritorijalnu prevlast. Globalizacija je najširi društveni proces savremenog doba, a uzrokovan je i posredovan neutoljivom potrebom kapitala za vlastitom samooplođnjom; umesto toga danas, po Baumanovoj dijalektici, na delu imamo „globalni kapitalizam ali bez globalne politike, u kojem je kapitalističko tržište preuzelo ulogu države u ostvarenju individualnih i kolektivnih snova“ (Jacobsen, 2017: 248). Zahvaljujući udruživanju sa virtuelnim tehnologijama i digitalnim platformama, na delu je remarketizovani kapitalizam postfordističke ekonomije u kojoj je od središnjeg značaja tehnologija fleksibilne specijalizacije. Reč je, Baumanovim diskursom, o „nestajanju onih svojstava potrošnje koja su ranije uspostavljala granice njenog rasta. Demisija normi i nova fleksibilnost potreba čine da se potrošnja određuje isključivo u odnosu na sopstvenu sposobnost da

proizvede zadovoljstvo" (Erdei, 2008:82). Međutim, aktuelni proces intenzifikacije mobilnosti kapitala razotkriva unutrašnju logiku samodiskreditacije: paralelno procesu globalizacije i modernizacije, prostor Bliskog Istoka u određenom smislu demonstrira strogost ortodoksne logike konflikta, i upravo se druga strana globalizacije „fluidnog života“ (Bauman, 2009) i produktivne mobilnosti kapitala, ideja i dobara ogleda u kontinuiranoj reafirmaciji segregativnih praksi i, uopšte uzev, u konfliktu kao neizostavnom elementu moderne političke ontologije. Prevlast globalnog kapitalizma ostvaruje traumatski učinak u vidu razvijanja *globalne politike straha*: suočeni sa mogućnosti gubljenja posla koju donosi fleksibilizacija tržišnog poslovanja, te suočeni sa besmisлом životnog planiranja u kontekstu prevrtljive prirode kapitalističkih odnosa, pojedinac i društvene grupe se podvrgavaju identitetskom angažmanu i pronalaženju sigurnosti u tradicionalnim ideološkim narativima nacionalizma, fundamentalizma, pasivizma, populizma i slično.

Istraživačka posvećenost pitanjima gubljenja tradicionalnih koordinata ontološkog i društvenopolitičkog oslonca, kao i teorijski napor u preciziranju niza posledica koje donosi deteritorijalizacija tehnologizovanog kapitalizma, doveli su ovog autora do neočekivanih rezultata. Drugim rečima, Baumanova intelektualna pozicija po kojoj su se „stare i nove, nikada ugašene i sveže odležane i zagrejane plemenske sumnjičavosti i animoziteti stopili sa potpuno novim strahom za bezbednost, kondenzovanim od neizvesnosti fluidnog modernog postojanja“ (Bauman, 2009: 13) može u određenom smislu biti dokazana recentnom obnovom ratne episteme i imanentne transfiguracije u središnju društvenopolitičku paradigmu izraelske i palestinske zajednice. Manjak optimizma u sociološkim procenama globalnog toka savremene istorije ne ostaje bez empirijskog uporišta u teksturi savremenog života i nakon Baumanovog odlaska, 2017. godine. Predmet globalizacije nije isključivo kapitalistička sistematika odnosa, niti se ona crpi u kategorijama pospešenja mobilnosti robe, usluga, ljudi i ideja: u pitanju je proces koji usled jačine pritiska na tradicionalni identitet direktno dovodi do pojava poput „neotribalnih i fundamentalističkih tendencija“ (Bauman, 2005a: 3) koje možemo prepoznati u partikularnosti političkih praksi otvorenog sukoba. Priznajući važnost i značaj promena koje se tiču „fluidizacije“ životnih praksi, oličenim u dekonstrukciji tradicionalne kartografije, epistemoloških kanona samorazumevanja životne svrhe savremenog subjekta i slabljenja uvreženih koordinata ontološke izvesnosti, ovaj autor u isto vreme iznijansirano oslikava globalni svet ustrojen oko nacionalnih projekata esencijalizacije ličnih i kolektivnih identiteta, a koji se u izraelskom i palestinskom slučaju izvršava kroz borbu za prostornu prevlast.

Zasnovan na tehnološkom razvoju i socijalnoj ontologiji profita kapitalističkog tipa, život „fluidne modernosti“ karakterišu radikalne promene koje, između ostalog, dovede do porasta opšte anksioznosti i figuracije subjektiviteta očajnog u potrazi za izvorima sigurnosti kojeg, kako beleže Baumanovi kritičari, „figura Drugog naglo počinje da ugrožava“ (Tester, 2004: 176). U tom smislu, obnova ratnih sukoba između Izraela i Palestine može da bude interpretirana kao nesrećna rematerijalizacija sve izraženije „potrebe za očuvanjem sopstvenih

resursa na obodima svetskog kapitalizma“ (Jovanović Ajzenhamer, 2020: 767) i identitetske potrage za sigurnošću i slobodom koju direktno ugrožava kolonizatorska i eksploatorska priroda globalizacijsko-kapitalističkog neksusa. Očiglednost prevlasti društvenih „prostora tokova“, karakterističnih po opštoj „povezanosti koju neumoljivo oblikuje promenljiva geometrija globalnog protoka informacija“ (Castells, 2003: 229), izmiče savremenom subjektu sigurno tlo, a kako je „identitet samo drugo ime za bekstvo od nesigurnosti“ (Bauman, 1995: 82) – politike pripadnosti preuzimaju i dalje izvršavaju važnu ulogu u otkrivanju ontoloških i socijalnih koordinata organizacije javnog i privatnog života.

Baumanova pretpostavka o identitetskoj odbrani tradicionalnih obrazaca kao drugom licu globalizacije (Bauman, 2001) dobija na prostoru savremenog Izraela i Palestine neočekivani značaj: kako govor o modernosti jeste govor o nepostojanosti fluidnog života koji se odvija po pravilima trajne neizvesnosti (Bauman, 2009), rematerijalizacija konfliktnog diskursa između palestinskog i izraelskog entiteta paradoksalno prati dijalektiku identitetskog traganja za ontološkom sigurnošću, ali i samu dijalektiku modernosti koja se, kako Bauman predlaže, temelji na mehanizmima negativnih projekcija Drugog i kompulsivnim praksama „uticanja na stvaranje reda u društvu pri čemu iz tog reda uvek neko biva isključen“ (Benčić, 2013:138). Palestinski izbeglički kamp u tom smislu figurira kao znakovnost aktuelnog odnosa vojnopolitičkih snaga, ali se jedan od važnih Baumanovih doprinosa savremenom analitičkom delovanju ogleda u tome što izbeglički kamp možemo da sagledamo kao ključnu organizaciju prostora kolektivne patnje i kao negativni izdanak sila globalizacije. Polazeći od Baumanovih pretpostavki o najznačajnijim promenama u strukturi društvenosti ove epohe, uzimajući u obzir poznate procene da „šta znači globalizacija za jedne, za druge je lokalizacija“, te da su „centri proizvodnje značenja i vrednosti izopšteni iz teritorija i emancipovani od lokalnih ograničenja“ (Bauman, 2005a: 2–3), verovatno možemo načiniti interpretativni korak dalje i naglasiti da kroz Baumanovu optiku, dakle, kapitalistički oslonac na tehnologiju predstavlja prvorazredni dokaz da realnost u kojoj živimo nije objektivno data (već društvenopolitički konstrukt), da kapitalistička usmerenost ka globalnom tržištu i otvorenosti granica nije ništa drugo nego dokaz konstitutivne logike materijalistički zasnovane ekspanzije, te da se, na kraju, globalni porast etnonacionalne identifikacije može videti kao ideološka razrada temeljne netrpeljivosti spram novih ili starih kulturnih razdelnica.

Prihvatajući Baumanovu perspektivu da figuracija globalnog podriva sposobnost lokalne organizacije životnih praksi (Tester, 2004), odnosno da je globalni kapitalizam dekonstruisao čvrstinu modernog trojstva države, nacije i teritorije (Bauman, 2001), obnova izraelsko-palestinskog sukoba deluje kao odjek simboličke borbe za očuvanje etnonacionalnog identiteta pred izazovom ubrzanih promena. Na drugom polu globalizacijskih procesa koje diktira kapitalizam nalazi se proces prekarizacije i besprekidnog insistiranja na tradicionalnim, „izvornim političkim odnosima poput isključenja“ (Agamben, 2018) pri čemu novi uspon politike pripadnosti po pravilu uključuje raznolike obrasce neprijateljskog delovanja prema figuraciji Drugosti. S obzirom na to da je u

pitanju proces koji ne vlada obrisima autoregulativnih sistema, niti kontingencije kao hegelovskog otelotvorenja istorijske nužnosti, Baumanova kritika daje za pravo da globalizacijom označavamo kontinuitet u društvenoj proizvodnji učinaka suverene moći, a čije delovanje ne stvara mogućnosti usredsređenja na potencijalnost diskontinuiteta koji ne omogućavaju samo odmak od starih praksi nego i „nove mogućnosti promišljanja... novi početak, novu genealogiju znanja“ (Šuvaković, 2020:177). Svakako da se iz Baumanovog teksta ne može apstrahovati pretpostavka o globalizaciji kao jedinstvenom faktoru obnove starih konfliktnih situacija između Palestine i Izraela: reč je o tome da se iza globalizacija tehnološkog progressa i opšte mobilnosti ljudi odigravaju radikalno drugačiji procesi obnove tradicionalnih politika pripadnosti prema kojima je usmeren državni aparat i izraelske i palestinske zajednice, te da narečeni sukob nije nikakav izuzetak u modernoj konstelaciji sveta – naprotiv: suštinsko obeležje modernosti jeste obeleženo strukturnim težnjama ka tradicionalnim formama identiteta koje preuzimaju „ontološki status“ (Bauman, 1995), a koje, po pravilu, funkcionišu posredstvom mehanizama društvenopolitičkog isključenja i efikasnosti eliminacijskih klasifikacija.

Međutim, ne predlaže Bauman isključivo problem kolektivnog identiteta kao odgovor na pitanje prirode faktora zbog kojih zajednice „burno“ reaguju na nesigurnost globalne sadašnjosti. Jedan od razloga iz kojih kritička teorija Baumanove metafore prepoznaje kao „inherentno moralne, koje daju glas onima bez glas, i koje pozivaju na zajedničku moralnu i ljudsku odgovornost prema Drugome“ (Jacobsen and Marshman, 2008:22) krije su u njihovoj potenciji razotkrivanja protivrečnosti koje donosi globalni kapitalizam, a koji se u velikoj meri tiče koncepta *nove sirotinje* (Bauman, 1998). U pitanju je kategorija kojom je ovaj istraživač pokušao da obuhvati marginalizovane društvene grupe čiji je društveni, ekonomski i, na kraju, klasni status ugrožen zahvaljujući inherentnoj prirodi kapital-odnosa i varijabilnoj prirodi tehnologizovane, postfordističke ekonomije. Uzajamna konstitutivnost kapitalizma i globalizacije otkriva ukus istorijske nužnosti čija prinudna epistema likvidne modernosti ishoduje retraditionalizacijom kulturnih praksi, ali i prekarizacijom kao poznatim oblikom faktora ljudske i kolektivne patnje. Smatrajući lokalne događaje posledicom globalnih promena, Bauman zapravo govori o duboko neemancipatorskoj i eksploatatorskoj prirodi kapitalističkog režima čija logika nalaže dominaciju potrošačke kulture i, naprosto, činjenicu da neki „ostaju fiksiranu u svom lokalitetu (...) u svetu kojem 'globalci' uspostavljaju pravila životne igre“ (Bauman, 2005a: 2). Ostati van globalnih tokova sadašnjosti znači samo jedno – biti predmet ekonomske segregacije, separacije i ekskluzije, a time i društvene segragacije, separacije i ekskluzije. Kako bivati „lokalizovanim jeste znak društvene deprivacije i degradacije“ (Bauman, 2005a: 2), Bauman poziva na razmišljanje o novim zajednicima koje izmeštanjem iz globalnog kapitalističkog sistema gube dostojanstven socijalni život, a kada ovaj autor govori o novoj društvenoj klasi vagabunda globalizacije koji se mogu predstaviti figurom izbeglice (Bauman, 2005b) možemo da govorimo o palestinskoj zajednici čija se organizacija društvenosti, posebno nakon obnove konflikta sa Izraelom od 2024. godine, odvija pod šatorom izbegličkih kampova.

Operacionalizacija Baumanove pretpostavke o neumoljivosti procesa globalizacije ekonomske obespravljenosti dovodi do interpretativne konstelacije po kojoj se učinci takvih praksi mogu precizno očitati na društvenom telu ratom pogođene palestinske zajednice. Relativni konsenzus koji su društvene nauke i javnost ostvarile po pitanju *duboke asimetrije odnosa između jevrejskog i palestinskog naroda* (Mor, 2024) tiče se palestinskog entiteta kojeg je globalizacija izložila ekonomskoj potlačenosti. Primena Baumanovog modela kapitalistički posredovane hijerarhizacije sveta na savremenu Palestinu ne dovodi do simplifikovanih sinteza kako je narečeno stanovništvo pod izbegličkim šatorima zbog siromaštva: radi se o tome da je ekonomski osiromašeno područje Palestine relativno lakše dovelo do legitimacije svih „slabosti političkog islamizma vladajućeg Hamasa“ (Komesaroff, 2024:36), te da je konvergencija ekonomskih i kulturnih faktora nedvosmisleno doprinela da se „grupni konflikti razumeju kao eshatološko pitanje pri čemu konfrontacija tih interesa ima apokaliptični prizvuk“ (Bauman, 2006). Drugim rečima, palestinska distanca u odnosu na globalno kretanje kapitalističke dijalektike profita proizvela je relativno trajnu društvenu nesigurnost čiji se efekti supstituiraju vatrenim politikama pripadnosti, a koji u društvenom i oružanom sukobu sa ekonomski i vojno nadmoćnim Izraelom rezultiraju masovnim migracijama i napuštanjem domova. Ukazujući na paradoks po kojem deteritorijalizaciju moći u okviru kapitalističkog projekta mobilnosti kapitala prati još striktnija strukturacija teritorija, Baumanova analitička pozicija pruža argumentaciju za objašnjenje palestinske rešenosti da teritorijalnu zasnovanost države brani identitetskim projektom nacionalne i religijske samosvesti, dok aktuelna društvenopolitička dekonstrukcija palestinskog subjektiviteta potvrđuje Baumanovu perspektivu po kojoj „moderne institucionalne strukture jesu obeležene težnjama prema isključivanju i kategorizaciji, kao i rasističkim težnjama, i nisu (bile) svojstvene samo nemačkom nacizmu, već su deo samog modernog delovanja“ (Benčić, 2013: 144).

Izrael između kolektivnog sećanja i moći: Baumanova kritika identitetskog paradoksa moderne

Kritička interpretacija izraelskih postupaka u okviru konfliktne situiranosti sa Palestinom polazi od Baumanovih nalaza o jevrejskom identitetu i građanskim ustrojem Izraela u svetlu kulturnoistorijskog nasleđa Holokausta (Bauman, 1989). Uprkos visokom stepenu ekonomske razvijenosti i pripadnosti svetu visoke kapitalističke mobilnosti „fluidnog“ karaktera, Izrael kroz sukob sa palestinskom zajednicom, takođe, pokazuje odbojnost ka dijaloškoj perspektivi direktno potvrđujući poznat Baumanov stav da mnogim političkim elitama savremenog sveta političku moć obezbeđuje isključivo diseminacija ratne episteme (Bauman, 1989). U bespoštednoj kritici artikulacije interesa države kojoj je i sam u etničkom i građanskom smislu pripadao, Bauman polazi od stava o pogrešnoj interpretaciji političkog nasleđa Holokausta, a ta se tradicija nastavlja do epohe savremenosti. U Baumanovom teorijskom ključu, izraelska

vlada od samih početaka uspostavljanja konfliktnih odnosa sa Palestinom reprodukuje nepravdu koju su Jevreji u kulturnoistorijskom smislu pretrpeli. Polazeći od relativno radikalnog stava ovog autora da se glavna prepreka u „razumevanju Holokasa“ kao moralnog pročišćenja za jevrejski narod i posmrtnu pobjedu Hitlera koji je sanjao o kreaciji konflikta između Jevreja i celog sveta, nalazi u praksama odvajanja jevrejskog naroda od mirne koegzistencije sa drugima“ (Bauman, 2011), dolazimo do otvorene mogućnosti imenovanja izraelskih elita upravo imenima kojima su oni imenovali svoje nekadašnje progonitelje. Otvoreno priznajući da je danas „zabranjeno ćutati pred izraelskim zločinima i njihovom proganjanju Palestinaca upravo iz razloga što je sudbina evropskih Jevreja imala sličan tok: diskriminaciju, pogrome, getoe i završnicu u Holokaustu“ (Bauman, 2011), Bauman anticipira savremeno izraelsko društvo kao moderno oličenje tipičnih struktura protivrečnosti oličenih u temeljnom opredeljenju ka racionalnom i tehnologizovanom progresu kapitalističkog tipa, ali i radikalnom voluntarizmu militantne artikulacije identitetskog projekta.

Zalažući se kroz svoje studije za razdvajanje narativa o jevrejskoj patnji i lekcijama kako je došlo do te patnje od same jevrejske države savremenog doba, Bauman skicira obrise zemlje koje uprkos mobilnosti kapitala radi na vlastitoj političkoj samodiskreditaciji o čemu na simboličan način svedoče zidovi koje je država Izrael podigla oko palestinske uprave a koji zapravo neodoljivo prizivaju u poređenje sa ambicijama političkih elita koje su podigle zidove oko Varšavskog geta (Bauman, 2011). Umesto mogućnosti uspostavljanja dijaloške kulture i perspektive uključenja Drugosti, globalizacija se na ovom prostoru materijalizuje kroz fenomenologiju šizmogenetskih lanaca i loše beskonačnosti negativnih projekcija na Drugog (Palestinu): izraelska razrada *kapitalističke ekspanzije u etnokratsku* dovodi do „strukturne segregacije i održavanja veza između države i hegemonne religije“ (Yiftachel, 2002: 243), čime nedvosmisleno posreduje u suspenziji političkog subjektiviteta palestinskog naroda. Kako glavnu osobenost konflikta u poslednje tri decenije čini „ekspanzivno jevrejsko naseljavanje nasuprot palestinskom otporu“ (Yiftachel, 2002: 217), može se reći da su Baumanove procene o lošem upravljanju nasleđem Holokausta pronašle empirijsko uporište u ratnoj događajnosti savremenog doba, te da figuracija Drugosti, paralelno fragmentaciji svakodnevice, (pre)ostaje temeljni problem političkog samorazumevanja i kulturnog samoodređenja aktuelne modernosti. Ukoliko prihvatimo pretpostavku da izraelsko društvo pripada krugu razvijenih kapitalističkih sistema i da ga možemo povezati sa Baumanovim konceptom „modernog, fluidnog građanstva“ po pravilu „potentnog za društvenu akciju i životne šanse“ (Mythen and Walklate, 2013: 142), deluje manje verovatno da se radi o entitetu oslonjenom na dijalektiku konflikta, ali je upravo političko opredeljenje ka radikalnom čuvanju tradicionalnog identitetskog pokreta znakovnost paradoksa same modernosti gde se tipičan poznokapitalistički strah od neizvesnosti obrće u negativnu projekciju i fantazmatsko označiteljstvo Drugog. Proaktivna uloga izraelskih političkih elita u teritorijalnoj ekspanziji ka palestinskoj teritoriji ne isključuje ulogu izraelske ekonomije u globalnoj cirkulaciji kapitala, koja se sve više oslanja na virtuelne tehnologije i razmenu znanja, informacija i kapitala. Baumanova pretpostavka o snaženju

ekstrateritorijalnosti moći kojoj ne smeta, niti je usporava otpor prostora (Bauman, 2009) nailazi na empirijsku potvrdu u izraelskom kontekstu, jer se radi o zemlji koja ilustruje tranziciju svetskog društva iz epohe „čvrste“ u „fluidnu“ modernost: sa jedne strane se radi o zemlji koja ekonomski razvoj organizuje na principima fleksibilizacije, specijalizacije i virtuelizacije, van tradicionalnih kategorija prostornosti, ali koja obeležava i globalni „povratak realnom [...] ubrzan multiplikovanom moći globalnih korporacija“ (Abbinnett, 2013:112). Simultanost poznokapitalističke dijalektike i ideološka privlačnost nacionalizma u izraelskom kontekstu predstavlja jedan od ključnih paradoksa savremene organizacije društvenosti, a aktuelno samorazumevanje nacije kao nulte institucije i „matrice međusobne razumljivosti svih mogućih ideoloških shema“ (Močnik, 2003:101) sugerise, sa druge strane, pretpostavku da kapitalizam, gotovo suvereno, vlada obrisima metaekonomskog poretka direktne *detotalizacije značenja* (Žižek, 2010:41).

To što se svetsko društvo približilo „kraju ere prostora“ (Bauman, 2002) i što je globalizacija direktno uticala na smanjenje tradicionalne političke moći nacionalizma ne podrazumeva da prostornost gubi društvenopolitički značaj. Smatrajući da globalizacija ujedinjuje u istoj meri koliko i deli, Bauman u teorijskom smislu obnavlja sociološki značaj neraskidive povezanosti prostorne organizacije društvenosti i moći, akcentujući gledište po kojem *prostorna kontrola* jeste u jezgri svakog nacionalnog i identitetskog projekta i demonstrirajući aplikativnost teorije o protivrečnostima koje uzrokuje savremeno kretanje globalnog kapitala i immanentni proces globalizacije. Zemlja pod nazivom Izrael (*Eretz Yisrael*, na hebrejskom) i Palestina (*Filastin*, na arapskom) postala je asocijacija na borbu između izraela i palestinskog naroda, koji tvrde da je ta teritorija zapravo njihova nacionalna (pra)domovina. Društvena i politička događajnost na ovom prostoru u poslednjih nekoliko decenija ubedljivo govori u prilog Baumanovoj teoriji o „prostornim ratovima“ (Bauman, 2005a) koji ne jenjavaju uprkos očiglednosti dinamike promena na planu globalne cirkulacije ljudi, kapitala i simbola (ideja). Kontinuitet političke ideologije nacionalizma prisutan u oba entiteta i strateško opredeljenje ka „ulasku u istoriju kroz teritoriju“ (Yiftachel, 2002:227) potvrđuje aplikativnost teorijske perspektive o političkoj dimenziji društvene proizvodnje prostora u kontekstu kulturne epohe ubrzanih promena i sveopšte fragmentiranosti. Razvoj digitalnih tehnologija i fleksibilizacija radnih procesa predstavljaju uslov mogućnosti nestanka starih političkih mapa i dekonstrukcije klasične društvenopolitičke kartografije: međutim, ono na čemu Bauman po ovom pitanju insistira, a što nedvosmisleno potvrđuje distinktivna efikasnost koju imaju granice u izraelsko-palestinskim odnosima, jeste paradoksalno pitanje istovremenosti obnove prostornosti kao novog objekta psihopolitičke fiksacije.

Kako koncept moderne fluidnosti obuhvata izostanak sigurnosti koju kolektivni entiteti tradicionalno očekuju i kako životne prakse u fluidnoj modernosti zahtevaju stalno prilagođavanje i dinamičnu i sveobuhvatnu promenu taktika, Baumanova teza da se efektivnost protivrečnosti globalizacije ogleda u *novom i neočekivanom značenju mesta* relativno lako može da se argumentuje narečenim segregativnim praksama precizno ustrojenim oko

demarkacione linije zamišljenih, političkih, mitskih ili kulturnoistorijskih granica. Ukoliko se složimo sa sintezom o tome da vladajući „cionistički pokret u Izraelu i palestinski nacionalistički pokret afirmišu dominaciju prostora nad vremenom u okviru konfliktne etnokratske instalacije, pri čemu izgradnja nacije za njih pretpostavlja svetost mesta i teritorije“ (Yiftachel, 2002: 241) verovatno nećemo pogrešiti ukoliko akcentujemo aplikativnost Baumanovog teorijskog modela o čvrstoj povezanosti varijabilne prirode kapitala i tradicionalnih politika pripadnosti: po mišljenju autora i suprotno tehnokratskom optimizmu, društvena dijalektika ekskluzije kao temelja konfliktnih situacija može biti označena kao karakteristika „socijalnih struktura povezanih za savremenom prirodom kapitalizma, fleksibilnošću pre svega“ (Mythen and Walklate, 2013:150). Moderna epoha može biti označena dominacijom trojstva teritorije, nacije i države pri čemu svaki entitet zahteva prisustvo preostala dva, a aktuelni globalni procesi deklasifikacije ovih kategorija postaje pogonsko gorivo obnove tradicionalnih identitetskih projekata koji na njima počivaju. U tautološkom lancu društvenopolitičke proizvodnje značenja, identifikacija ograničenog prostora daje temelj naciji, nacija legitimise ograničenja prostora, dok država artikuliše granice i brani naciju od drugih. Paralelno sve većoj poroznosti nacionalnih granica kojoj kapital teži kako bi se oslobodio stega nacionalno artikulisane samooplodnje, pasoš kao simbol inventivnog spoja građanskog i nacionalnog i „invencija koja teritorizuje ljude“ (Tester, 2004: 165) (pre)ostaje kao ključna alatka kolektivnog samoodređenja, dok prostorni ratovi, vođeni kroz konkretnost materijalnog iskustva sukoba ili na simboličko-kulturnom planu, bivaju važna odrednica savremenog odvijanja društvenosti. Kako se palestinsko-izraelski konflikt odvija na planu prostornosti i kako biva ustrojen oko ideološke matrice fantazmatske samouverenosti o prioritarnom statusu vlastitog mesta – što rezultira time da je „zemlja koja je pre kolonizacije bila deljena i zajednička postala roba [...] čije je korišćenje postalo pitanjem ekskluziviteta“ (Mor, 2024: 14) – Baumanova perspektiva o prostornoj zasnovanosti konfliktne pozicionarnosti savremenog subjekta biva od heurističke vrednosti za dalja kritička razmatranja. U diskurzivnoj srodnosti sa teorijom nemačkog sociologa Ulriha Beka koji je kolektivni strah i rizik predstavio kao važan element organizacije savremene društvenosti, i Baumanu ne manjka intelektualne hrabrosti da aktuelne procedure retraditionalizacije društvenih zajednica poveže sa kolektivnom nesigurnošću pred izazovima koje donosi globalni kapitalizam, a koja se neretko razrešava u korist nacionalnih projekata esencijalizacije grupnog identiteta i neizostavnosti etiketiranja – kao proizvoda negativne identifikacije Drugog.

Sumarno, u svetlu Baumanove podele na društvene grupe koje imaju slobodu i moć slobodnog kretanja i one koje su ograničene i marginalizovane, sukob Izrealaca i Palestinaca se može prikazati i kao sukob onih koji mogu da putuju, trguju i učestvuju u globalnoj ekonomiji, kao i onih čija mobilnost je ograničena i koji bivaju izloženi ekonomskoj isključenosti. Recentna obnova konfliktnih relacija oslikava duboku nejednakost u globalnom sistemu, gde neki narodi imaju privilegije, dok su drugi pod konstantnim nadzorom i restrikcijama, i u tom smislu izraelsko-palestinski sukob može da se interpretira kao paradigmatički odjek delovanja globalne nejednakosti. Suštinski pokazatelj

moći i nejednakosti, teritorijalna kontrola, segregacija i ekonomske barijere, predstavljaju isprobana sredstva kontrole i uticaja. Na individualnom planu, smatra Bauman, strah i nesigurnost su ključni alati za održavanje podela i pravdanje represije. Iako ne daje zaokružena rešenja i konkretne recepte, Bauman pokušava da osvetli složenu fenomenologiju stvaranja unapred osmišljenih i realizovanih narativa o sukobima i njihovim uzrocima. Ono što je Bauman anticipirao, a što svakodnevne društvene prakse narečene regije potvrđuju, jeste paradoksalna činjenica da kolektivni identitet predstavlja koordinate stabilnosti i sigurnosti, ali i osnovu za isključenje i konflikt. U tom teorijskom ključu se izraelski nacionalizam može posmatrati kao potraga za sigurnošću u svetu gde je sve fluidno i gde državni aparat neumorno proizvodi politički narativ o ugroženosti kako bi učvrstio nacionalni identitet i reprodukovao moć. Takođe, palestinski otpor može se tumačiti kao borba za očuvanje kulture i identiteta u svetu koji ih nedvosmisleno želi kulturno i ekonomski potisnuti. Poučeni Baumanovom analitičkom situacijom, verovatno nećemo pogrešiti ukoliko sumiramo da aktuelni konflikt nije dovoljno posmatrati samo iz vojne i političke perspektive: on je duboko ukorenjen u ontološkoj potrazi za stabilnim identitetom i svrhom u globalizovanom svetu opšte nesigurnosti. U slučaju postojećeg izraelsko-palestinskog sukoba, identitet predstavlja samo jednu naknadnu racionalizaciju, koja je daleko od pravih uzroka nastanka i održavanja već konfliktnih situacija. Demonstracija opsesivne privrženosti tradicionalnim politikama pripadnosti kroz aktuelne procese reteritorijalizacije materijalne i simboličke prostornosti ne svedoči samo da „dubina vremena optoelektronske teleologije“ nije zamenila „staru dubinu polja topologije“ (Virilio, 2011: 21), koliko, dakle, potvrđuje poznatu tezu da iza svake negacije „transcendentalne spontanosti“ kulturnoistorijskog hoda (Lošonc i Gvozden, 2016:116) stoji društveni režim epistemološke prinude ka (fantazmatskoj) identifikaciji.

Zaključna reč: Ka globalizaciji odgovornosti

U duhu metodskih postulata Baumanove socijalne hermeneutike i trajnog opredeljenja da sociološki interes usmeri ka konverzaciji sa samim ljudskim iskustvom, u „strogoj averziji prema zatvorenim teorijskim sistemima, gvozdenim zakonima logike, uzročnosti i traženju tipičnih i predvidivih formi ljudskog ponašanja“ (Jacobsen, 2017: 6), kritičko čitanje izraelsko-palestinskog konflikta predstavlja jednu označiteljsku rekontekstualizaciju fenomena čiji se naučnoistraživački cilj ogleda u pozivu na dalja kritička i dijaloška ispitivanja. Ukoliko „fluidnu modernost“ i slične koncepcije ne shvatimo kao univerzalno važeću empirijsku deskripciju, već kao tip „govora o tome pod kakvim se pritiscima danas nalaze ljudi i o strategijama koje koriste u odgovoru na njih“ (Dawson, 2013: 227), Baumanova hermeneutika ostavlja dovoljno prostora za alternativne pristupe i istraživačka rešenja. Kao autor koji je „teorijsku unisonost i kritičku perzistentnost podredio intelektualnom pozivu za hvatanje u koštac sa rastućim socijalnim problemima, krizama, kontradikcijama“ i koji je precizno „osvetlio ulogu socioloških nauka u pripremanju odgovora na takve izazove“ (Priban, 2007: 2), Baumanova operacionalizacija pesimističkih narativa ima

za cilj ukazivanje na „neke nove mogućnosti za kreiranje drugačijeg društva“ (Jacobsen, 2017: 248), a u tom smislu se njegova teorija možda može razumeti kao intelektualno-teorijski pledoaje programa za razrešenje konflikta i stvaranje relativno boljeg socijalnog sveta. Od velikog značaja u ovom smislu deluje njegova teza o potrebi „globalizacije odgovornosti“ (Bauman&Tester, 2001: 145), pri čemu se „odgovornost za našu odgovornost“ (Bauman, 2005b) može ustrojiti oko kritičke analize i dubinskog razumevanja društvene pojavnosti. Za razradu takvog programa može poslužiti shvatanje po kojem sukob između Palestine i Izraela nije ultimativni, niti eshatološki sukob, koliko temeljeno nerazumevanje vlastitog društvenopolitičkog bića pred izazovima „fluidnog“ života koji, poput tekućine, dinamično menja svoj oblik, prirodu i svrhu. Interpretacija bliskoistočnog konflikta u baumanovskom teorijskom ključu otvara dalju problematizaciju mogućnosti „integracije tehno-scijentizovanih efekata kapitala u poredak kosmopolitske jednakosti“ (Abbinnett, 2013: 117) i mogućnosti kreacije globalnog sveta koji eksterne markere neizvesnosti neće dislocirati u korist novih koordinata disciplinarnih režima. U tom se smislu Baumanova gledišta o univerzalnosti „fluidnih“ i fragmentarnih kategorija u odvijanju društvenosti smeju čitati kao polemički uvod ka obnovi demokratskih načela koja ne obezbeđuju ravnopravnost, niti ulivaju ontološku i socijalnu sigurnost, ali koja otvaraju istorijska kretanja struktura ka horizontu kontingencije.

Rečima samog Baumana, „izbeglički kampovi predstavljaju deo modernog sveta, ali ostaje da pokažemo kako nisu njegov integralni i postojani deo“ (Bauman, 1995: 206). Baumanova teorijska perspektiva ne nudi gotova rešenja, ali poziva na dublje razumevanje uzroka društvenih podela i posledica savremene globalizacije. Kroz prizmu njegovih uvida, izraelsko-palestinski konflikt postaje paradigma globalnih nejednakosti i identitetske nesigurnosti, dok ujedno ukazuje na potrebu za „globalizacijom odgovornosti“. Baumanova sociologija poziva ne samo na kritičko promišljanje stvarnosti, već i na izgradnju sveta u kojem će solidarnost, a ne isključenje, predstavljati jedan od neizostavnih elemenata u temeljima društvene organizacije.

Literatura

- Abbinnett, R. (2013). On the Liquidity of Evil: Modernity and the Dissolution of Ethics in Bauman's Social Theory. U: Davis, M. (ed). *Liquid Sociology: Metaphor in Bauman's Analysis of Modernity*. London, New York: Routledge (103-121).
- Agamben, Đ. (2018). *Homo Sacer: Suverena moć i goli život*. Loznica: Karpos Books.
- Bauman, Z. (1989). *Modernity and the Holocaust*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1995). *Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality*. Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers.
- Bauman, Z. (1998). *Work, Consumerism and the New Poor*. Buckingham: Open University Press.

- Bauman, Z. (2001). Wars of the Globalization Era. *European Journal of Social Theory* 4:11-28.
- Bauman, Z. (2004). *Identity: Conversations with Benedetto Vecchio*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2005a). *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2005b). From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity. U: Hall, S., du Gay, P. (eds.). *Questions of Cultural Identity*. London, New Delhi: SAGE Publications.
- Bauman, Z. (2006). Unwinnable War. *Eurozine*, <https://www.eurozine.com/the-unwinnable-war/>.
- Bauman, Z. (2009). *Fluidni život*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Bauman, Z. (2010). Migration and Identities in the Globalized World. *Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana* 34:11-25.
- Bauman, Z. (2011). Palestinian Persecution Echoes the Shoah. *Mondoweiss*, <https://mondoweiss.net/2011/09/zygmunt-bauman-palestinian-persecution-echoes-the-shoah-which-began-with-discrimination-ghettoes-and-pogroms/>
- Bauman, Z., May, T. (2019). *Thinking sociologically*. John Wiley & Sons.
- Bauman, Z., Tester, K. (2001). *Conversations with Zygmunt Bauman*. Cambridge: Polity.
- Benčić, A. (2013). Pouke Holokausta: Baumanova sociologija Holokausta. *Socijalna ekologija Zagreb* 2:133-159.
- Berger, P., Luckmann, T. (2016). The social construction of reality. U: Longhofer, W., Winchester, D. (eds.). *Social Theory Re-Wired: New Connections to Classical and Contemporary Perspectives (2nd ed.)*. Routledge (13).
- Callero, P. (2003). The Sociology of the Self. *Annual Review of Sociology* 29:115-133.
- Castells, M. (2003). *Internet galaksija: razmišljanja o internetu, poslovanju i društvu*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Dawson, M. (2013). Keeping Other Options Alive: Zygmunt Bauman, Hermeneutics and Sociological Alternatives. U: Jacobsen, M. (ed.). *Beyond Bauman: Critical Engagements and Creative Excursions*. London, New York: Routledge (224-243).
- Demirden, A. (2021). The Critical Examination of Social Identity Theory. *Politik Psikoloji Dergisi* 1(2): 39-56.
- Đukić, N. (2010). Informacija kao logocentrično prisvajanje. *Medijski dijalozi* 9(24): 91-98.
- Erdei, I. (2008). *Antropologija potrošnje*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Gofman, E. (2009). *Stigma: zabeleške o ophođenju s narušenim identitetom*. Novi Sad: Mediterran.
- Jacobsen, M. (2017). Paradoxes and Ambivalences of Liquid Modernity: Bauman and the Peculiar Solidity of Liquidity. U: Jacobsen, M. (ed.). *Beyond Bauman:*

- Critical Engagements and Creative Excursions*, London, New York: Routledge (1-29).
- Jovanović Ajzenhamer, N. (2020). Islam ante portas: primena Baumanove teorije o strancu na analizu socijalne distance prema muslimanskim migrantima u Srbiji. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 3:749-771.
- Komesaroff, P.A. (2024). It is Not Too Late for Reconciliation Between Israel and Palestine, Even in the Darkest Hour. *Bioethical Inquiry* 21:29-45.
- Lošonc, A. i Gvozden, V. (2016). *Anatomija robe: ogled iz kritike političke ekonomije*. Novi Sad: Adresa.
- Močnik, R. (2003). *Tri teorije: Ideologija, nacija, institucija*. Beograd: Centar za savremenu umetnost.
- Mor, L. (2024): *Conflicts: The Poetics and Politics of Palestine-Israel*. New York: Fordham University Press.
- Mythen, G. and Walklate, S. (2013). Risk, Nichtwissen and Fear: Searching for Solidity in Liquid Times? U: Davis, M. (ed.). *Liquid Sociology: Metaphor in Bauman's Analysis of Modernity*, New York, London: Routledge (139–157).
- Priban, J. (2007). *Liquid Society and Its Law*. New York: Routledge.
- Rancière, J. (2010). *Učitelj neznalica: Pet lekcija iz intelektualne emancipacije*. Beograd: Multimedijalni institut.
- Rattansi, A. (2017). *Bauman and Contemporary Sociology*. Manchester: Manchester University Press.
- Schutz, A. (2007). How Aufarbeiten 'Liquid Society'? Zygmunt Bauman's wager. U: Priban, J. (ed.). *Liquid Society and Its Law*. Aldershot: Ashgate (41–60).
- Šuvaković, M. (2020). *3E: Estetika, epistemologija i etika spekulativnih i De Re medija*. Beograd: FMK.
- Tester, K. (2004). *The Social Thought of Zygmunt Bauman*. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Virilio, P. (2011). *Kritični prostor*. Čačak: Umetničko društvo Gradac.
- Yiftachel, O. (2002). Territory as the Kernel of the Nation: Space, Time and Nationalism in Israel and Palestine. *Geopolitics* 7:215-248.
- Žižek, S. (2010). *Druga smrt neoliberalizma*. Zagreb: Fraktura.